

Današnji je čas, v katerem se množijo negotovosti. Prehajamo iz enega zgodovinskega obdobja v drugo in toliko je v svetu sprememb ter tolikšne so, da bi človek še kako potreboval vizije in perspektivne družbeno politične programe, ki bi vsaj na papirju ponujali rešitve za urejanja razvoja in družbenih odnosov.

Terorizem z žrtvami, množične migracije z neštetiimi žrtvami, nesprejemljivo neznosno večanje socialnih razlik v svetovni človeški družbi, strm porast svetovnega prebivalstva, ki se približuje 8 milijardam, težko dosegljivi razvojni ritmi tehnološke revolucije, neobvladljivi problemi z naravnim okoljem in podnebnimi spremembami itd.

Generacije, ki smo bile vajene kolektivnega razmišljanja, učinkovitosti solidno in razčlenjeno organiziranih skupinskih subjektov- npr. Strank in sindikatov-, ki so s svojo aktivnostjo dajali naši družbi bolj ali manj urejeno organizacijsko obliko, socialno povezanost in red ter so nam hkrati jamčili možnost skupnega boja in prizadevanj za delavske in siceršnje socialne pravice, ali pa možnost skupnega napora in podpore takim ali drugačnim vladnim izbiram, te generacije občutimo danes pomanjkanje tega skupnega razmišljanja in organiziranosti. A mislim, da je konec koncev ta občutek prisoten tudi pri mlajših generacijah, ki jim ne more odgovarjati ta socialna zrahljanost, v kateri je socialni čut resno ošibljen in je vse prepuščeno individualni pobudi.

A če se ozremo na zgodovinsko izkušnjo človeške družbe, ne moremo mimo ugotovitve, da je brez kolektivnega razmišljanja in organiziranosti vsaka družba šibkejša ter zaradi odsotnosti kolektivne kontrole sploh podvržena možni uspešnosti samoglavih nastopov in ponudb, pa tudi za samo demokracijo nevarnih izbir.

Res so tudi razni sovranizmi, populizmi in nacionalizmi deležni kolektivnih podpor, a razlika je v tem, da za temi

podporami ni nobenega skupnega razmišljanja, poglobljanja in razprav!

Brez tega pa ne bo šlo. Seveda, tega ne bomo rešili z nostalgijo, saj morajo današnji prijemi ustrezati današnjim razmeram, današnjim človeškim občutkom in sposobnostim. A človeškega druženja in skupnega razmišljanja ne morejo nadomestiti ne pametni telefoni ne socialna omrežja, ki so le (lahko zelo učinkovita) sredstva, ne pa sami po sebi družbeno politični programi.

Navsezadnje, saj so tudi te naše proslave prispevek kolektivnemu pristopu. Niso same sebi namen, ker se z njimi s pomočjo spomina sprašujemo o sodobnem svetu; in prispevajo za to, da nismo vsak zase ter sporočajo, da se je treba v družbi združevati okoli skupnih interesov in da so za to koristne skupne referenčne točke.

Tudi zato je prav, da javna uprava poskrbi za primerno ureditev tega spominskega kraja, ker je ta spomin v resnici javno dobro!

Primerjava s časi, ki jih ni več, nam koristi za razumevanje današnje realnosti.

Pinko Tomažič in tovariši so bili 15. 12. 1941 usmrčeni na tem mestu, ker je fašistični režim s tem krutim dejanjem hotel tudi v teh krajih dokončno prestrašiti vse, ki bi si upali delovati proti njemu. V časovnem razmahu 20 let je bil, po Gortanovem procesu in procesu Bazoviškim žrtvam, to že tretji primer uradnega, državnega nasilja z usmrtitvijo. Oblast je s tem skušala zadušiti prizadevanja za demokracijo in, v teh specifičnih primerih, tudi za narodnostne pravice, ki jih je fašizem zanimal in zatiral.

Fašistični režim je bil negacija demokracije in upor proti njemu je pomenil v Trstu, v Italiji, v Evropi in v svetu boj za demokracijo. Antifašistični upor in vstaja sta nazadnje z

velikimi žrtvami zmagala in demokracija nam je doslej zagotovila človeške svoboščine, socialno državo, postopno osvajanje oziroma uveljavljanje pravic na različnih družbenih življenjskih področjih, kar je vse prispevalo za prav tako postopno, čeravno počasno manjšanje razlik med družbenimi sloji.

Ravno tako nam je demokracija omogočila, da smo tu v naših narodnostno mešanih krajih postopoma premostili zgodovinske medetnične zamere, mržnje, nezaupljivosti in diskriminacije ter tako utrjevali mirno, prijateljsko sožitje. Tako sožitje pa je pri nas vendarle pogoj za močnejšo, bolj povezano družbo, kot tudi za vedrejše vzdušje in za po tej plati manj napeto in manj zagrenjeno življenje nas vseh tukaj živečih državljanov.

In v tem sklopu smo z demokracijo, sicer postopoma in žal prepočasi, a vendarle uveljavili gotovo ne idealne, a vsekakor dostojne manjšinske slovenske jezikovne, kulturne in siceršnje pravice, ki jih moramo seveda čuvati in hkrati dopolnjevati za sodobne in jutrišnje potrebe.

Vemo pa, da demokracija ni samodejna in za vedno. Demokracija živi, če jo večina v družbi - upati je vsi! - zavestno ceni in spoštuje ter s tem ščiti. In pri tem je protifašistična zavest temeljna komponenta, v tem je antifašizem trajne vrednosti in lahko povezuje najširše sloje. Za časa Pinka Tomažiča in tovarišev je antifašizem pomenil tako ali drugačno aktivno prizadevanje za poraz režima in osvojitve demokracije, danes pomeni tako ali drugačno delovanje ali tudi samo podporo za plemenitenje demokracije ter njeno obrambo, ko je ali bi bila le-ta ogrožena.

Seveda, ni rečeno, da so te nevarnosti za demokracijo vedno razločno vidne, bistveno pa je, da razločimo njene temeljne vrednote in njihovo dragoceno vrednost in da z njimi presojujemo obnašanje in dejanja v prvi vrsti javnih ljudi in

institucij, a tudi nas samih. In prav pri tem nam lahko pomagajo skupna razmišljanja, z vso možno dialektiko, ter skupni napor. Zavestno demokratično kritično maso bomo lahko utrjevali le po taki poti.

Tudi medetnično enakopravno sožitje ni samodejno in za vedno, kar ravno tako velja tudi za zagotavljanje etničnih jezikovnih in kulturnih pravic.

Za nas je to prvenstvena zadeva.

V današnjem svetu Evropa izgublja težo tako na gospodarskem področju kot iz demografskega vidika- ne pozabimo, da bo svet čez 30 let štel skoraj 10 milijard ljudi, Evropa pa do takrat z obratnim procesom skoraj 100 milijonov manj kot danes! A čeravno izgublja Evropa težo in pomen po materialni plati, lahko vendarle prispeva za svetovno prihodnost svoje znanstveno, tehnološko in humanistično znanje ter obenem pomembne izkušnje, ki si jih je nabrala z dvema svetovnima in drugimi vojnama ter še posebno z vztrajnim delom za rekonstrukcijo mirnih, prijateljskih odnosov in sodelovanja med narodi in ljudmi po tistih dveh morijah in na široko raznesenem sovraštvu na kontinentu.

Kot vemo, je to pravzaprav vsebinsko jedro procesa oblikovanja Evropske unije, in pri tem smo tu v Severovzhodnem Jadranu, ki je bil eno žarišč obeh svetovnih spopadov, lahko še naprej eden dobrih, pozitivnih evropskih zgledov konstruktivnih prizadevanj za sicer dolgotrajen, a vendar uspešen proces pomiritve. Ta proces še vedno traja, a tiste generacije, ki smo šle skozi ta povojna desetletja, poznamo razliko med današnjim in včerajšnjim medetničnim vzdušjem na Tržaškem, Goriškem, Videmskem in seveda v čezmejnih mednarodnih odnosih.

Po tej poti moramo torej naprej, za obrambo in še dodatno krepitev enakopravnosti; pri čemer je pomembna zavest, da je

krepitev sožitja vedno odvisna od države vseh vpletenih strani!

Seveda, brez ustrezne občutljivosti za manjšine in za šibkejšo ne bo šlo. Velja za avtohtone manjšinske identitete, kakršna je pri nas slovenska, a velja – z ustreznim sorazmerjem – tudi za nove identitete in potrebe, ki jih prinašajo priseljenci. Pri odnosu do teh novih manjšin pa smo na izpitu vsi, prav vsi, brez izgovorov!

Kar se slovenskih manjšinskih pravic tiče – te je treba, kot sem prej dejal, čuvati in hkrati dopolnjevati za današnje in jutrišnje potrebe. Mislim, da je zato koristno oziroma nujno imeti pred očmi, poleg današnjih razmer tudi smer, v katero hodi slovenska identiteta pri nas oziroma »projekcijo« manjšinske realnosti v prihodnosti. Poleg strokovnih analiz in študij, ki se in se bodo opravljale na to temo, je lahko odličen in enostavno dostopen pokazatelj za ta »predvidevanja« slovenska šolska realnost v naši deželi. Kot povsod namreč, tudi nam naša slovenska šolska realnost v FJK zanesljivo pokaže, da bo v prihodnje slovensko identiteto v naši deželi sestavljala populacija učencev in dijakov, ki jo danes obiskujejo (in jo bodo obiskovali v prihodnje). (In nič več, kajti morebitni prilivi od zunaj ne bodo spremenili stvari). Dejstvo, da večina šolske populacije prihaja iz jezikovno mešanih (slovensko italijanskih) ali tudi povsem neslovenskih družin, nam kaže, da bo slika naše skupnosti v nečem drugačna od tiste, ki smo je bili vajeni doslej. Prepričan sem, da nam prav ljubezen oziroma navezanost na slovenski jezik in kulturo narekujeta, da se za to s pozitivnim in konstruktivnim pristopom primerno opremimo na vseh področjih, začevši s šolskim.

(Zgovoren primer ali dokaz nam v tem oziru prav glede šole prinaša tukajšnja slovenska strokovnjakinja v intervjuju za Primorski dnevnik prejšnjo soboto, 8. Decembra.)

In ta slika realnosti nam končno potrjuje tudi to, da

vprašanje zaščite in vrednotenja slovenskega jezika ni samo stvar Slovencev, ampak da je to pravzaprav v domeni in seveda v interesu celotne tukajšnje družbe.

Poleg vsega ravno ta smer razvoja lahko pomaga slovenski identiteti, da bo kljubovala neisprosni usodi demografskega nazadovalnega procesa, ki občutneje prizadene prav manjšine.

Dela nam ne manjka; in koristna je tudi temeljita in umirjena razprava, brez volilnokampanjskih tonov, vsaj takrat ne, ko volitev ni!

Mislim, da bomo s tako držo in delom za demokracijo, sožitje in enakopravnost primerno in trajno častili spomin na Pinka Tomažiča, S.Kosa, I.Vadnala, I.Ivančiča in V. Bobka ter na vse žrtve vantifašističnem boju.